

**REPORTS OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

ISSN 2224-5227

Volume 1, Number 317 (2018), 128 – 140

ӘОЖ 338.001.36

А.М. Бакирбекова, А.Т. Нурбаева, Н.Л. Махатова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ. Қазақстан Республикасы
E-mail:aigul_bakirbek@mail.ru

**ҚАЗАҚСТАННЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІ ЖӘНЕ
ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІ ДАМЫТУДАҒЫ ШЕТЕЛДІК
ТӘЖІРИБЕНІ ҚОЛДАНУ**

Аннотация. Еліміздің әлемнің бәсекеге қабілетті озық отыз мемлекеті қатарына кіру стратегиялық мақсатын жүзеге асыру үшін заманауи үрдістерге назар аудару маңызды. Осы түрғыда ұлттық экономика-мыздың жаһандық бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету үшін әлемде туындалған жаңа инновациялық дамуға, халықаралық талаптарды сактауды және ашық ақпараттандыру шараларын қамтамасыз ету қажет. Инновациялық қызметті дамыту арқылы экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыру өзекті мәселелердің бірі болып тұр.

Мақалада қарстырылып жаңа инновациялық қызметті жаңдандыруға мүмкіндік береді, бұл өндіріс көлемін ұлғайтуға, инновациялық өнімді күру жылдамдығын арттыруға, туынушылардың жаңа талаптарына сәйкес қанағаттандыру деңгейіне, елдің әлемдік нарықта бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етуге және ел экономикасының ұзақ мерзімді тұрақты өсуіне мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: инновациялық қызмет, бәсекеге қабілеттік шетел тәжірибесі, Индустріалды-инновациялық даму, инновациялық қызметті колдау, F3TKЖ, FТП.

Кіріспе. Қазақстанның бәсекеге қабілетті елдердің көшбасшылығына ұмтылуы заңды құбылыс. Еліміздің экономикалық әлеуеті мен қоғамдағы саяси тұрақтылық, демократияның дамуы білімнің, ақпараттың жаңа технологияның өрістеуін мүмкіндік беріп отыр. Инновациялық қызметтердің, әсіресе білімнің, ғылымның дамуы мен бәсекеге қабілеттілігі бұл күнде көптеген мемлекеттер үшін көкейкесті мәселе болып отыр. Озық ғылыми-техникалық инфрақұрылымсыз және кәсіби шеберлігі жоғары білімді кадрларсыз, жаһандану талаптарына сәйкес даму мүмкін емес. Осы мақсатта инновациялық қызметті дамыту мен экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың озық шетелдік тәжірибелі қолдану еліміздің алдында тұраған міндеттердің бірі.

Индустріалды-инновациялық даму – ел экономикасын алдыңғы қатарлы дамыған мемлекеттер қатарына қосылу жолы. Біз жаңа технологияларды игеріп, инновациялық өсуіді қолдаған жағдайдаған инновациялық дамыған, бәсекеге қабілетті мелекеттердің біріне айналамыз.

Инновациялық өндірістің тұрақты өсу тенденцияларын нығайту және оның құрылымдық өзгерістерін жақсарту үшін отандық инновациялық қызметті дамыту мәселелерін кешенді түрде шешу бағдарын қарастыратын, алдымыздығы 2019 жылға дейінгі мерзімге арналған жаңа мемлекеттік индустріялық-инновациялық саясатты ұстанып, жүзеге асыру қажет[1]. Мұндай әрекет индустрія саясатына кешендік сипатты бере отырып, осы саланың даму деңгейімен қазіргі жағдайын қалыптастыру мақсатын көзделген саясаттарды орындау барысында қателіктер мен кемшіліктердің пайда болуын тежеуге мүмкіндік береді. Халықтың әл-ауқатының көтерілуі мен ұлттық экономиканың тиімділігі көп жағдайда инновациялық қызметтердің даму сатысымен айқындалады.

Негізгі белім. Әлемдік дамудың технологиялық ядросына енетін АҚШ, Жапония, Германия, Ұлыбритания, Европа мелекеттерінің инновациялық қызметті дамыту мен мемлекеттік қолдау, қаржыландыру, салықтық, несиелік жүйелерде женилдіктер, инновациялық қызметті ғылыми-

әдістемелік және ақпараттық қамсыздандыруды қолдау ұлттық экономиканың бәсеке қабілеттігін жоғарылату тәжірибелерінің өзіндік ерекшеліктері бар[2].

Қазіргі уақытта өнеркәсібі дамыған мемлекеттердің 3 басты ғылыми-инновациялық даму модельдерін бөліп көрсетуге болады:

1. Ғылымда лидерлікке бейімделген, ірі масштабты мақсатты жобаларды іске асыратын, ғылыми-өндірістік циклдың барлық стадияларын қамтитын мемлекеттер (АҚШ, Ұлыбритания, Франция)

2. Жаңалықтарды таратуға бейімделген, жағымды инновациялық ортаны құру, экономиканың барлық құрылымдарын рационализациялауды жүзеге асыратын мемлекеттер (Германия, Швеция, Швейцария)

3. Инновациялық инфрақұрылымның даму жолымен жаңалық енгізуі реттеу, әлемдік ғылыми-техникалық прогрессінің (FTP) жетістіктеріне ықпалдылығын қамтамасыз ету, ғылым және технология облысындағы түрлі секторлардың іс-әрекет координациясын жүргізетін мемлекеттер (Жапония, Оңтүстік Корея)

АҚШ-та инновациялық қызметті қолдау тәжкібесі

Дамыған елдердегі ұлттық экономиканың жаилялы болуы, дүние жүзіндегі шаруашылығының көбеюі, оның бәсекелестігі болуы экономиканың мемлекеттік түзүі, инновациялық мемлекеттің көмегіне әкеледі. Осылайша АҚШ-та ғылыми –техникалық прогресс технологиялық ашулар XX ғасырдың 80 жж. мемлекеттің қарамағына қосылды.

Кіші инновациялық бизнестің дамуына дамыған елдер жаңа арналарды шығарып және оны іске асыруға кіші бизнестің дұрыс пайдаланбауына әкеліп соқты. АҚШ-та осындағы арналар 1982 жылғы қабылданған «Кіші бизнестің новаторлық тексерулері» заңнамасынан кейін іске аса басталды. Қаражаттың бір бөлігі кіші бизнесті дамытуға резервтелінді.

Алғашқыда федеративтік қорлар ведомостволық көрсеткіштер арқылы іске асырылады. Әрбір ведомостта F3TKЖ-дың өзінің функцияларына байланысты өтуін қадағалайды, әрбір ведомостының жетекшілері, қандай – ғылыми техникалық қаражатын шығыстауға, ал қандай бөлігін ішкі жүргізушілерге тапсырыс етуде. Осылайша АҚШ өзінің 75 пайыз бюджеттен ішкі органдар арқылы іске асырады. Мысалына, университеттер және өндіруші фирмалар арқылы.

Мемлекеттік ғылыми саясатын іске асырган кезде басты назарын американың ғылымның материалды-техникалық сапасына аударады, ең алдымен университеттік 80 жылдар қорғаныс министрлігі университеттердің және колледждердің тексеру базасын іске асырады. Халықаралық ғылыми кор, университеттерге федеративті лабораторияларда орнласқан жаңа компьютрдегі қолдануға қаша қаражатын бөледі. Федеральді басқару бастапқы ғылым мен өндірісті дамыту үшін ұзақ мерзімді стипендиялары, субсидиилер мен дотациялармен айналысты. Инженерлік тексерулердің орталықтарын құрды. Сонда университеттердің ғалымдары өндіріс компаниялардың сұраптарына жауап берді. Осындағы орталықтардың жалпы саны 100 ға жетуі тиіс. Халықаралық ғылыми қор осындағы орталықтардың инфрақұрылым базасын ұсынды, ал F3TKЖ осындағ тексерулердің тұтынушылары болып келді.

Федералді ведомоствалар қаржылық әріптес ретінде бола алады. Олар жеке компаниялардың қаражаттарын және мемлекеттердің қаражаттарын біріктіреді. Оларды арнайы университеттерде және федеральді лабораторияларда жүзеге асырды. Осындағы курстар министрліктер және алдыңғы қатарлы университеттер арқылы іске асты.

«Жаңа үлгілерді іске асыру орталықтары» мен «Өндіріс технологиялардың орталықтары» көбінесе университеттерде жана туған идеяларды дайын өнімге жеткізу үшін ұйымдастырылады.

Халықаралық ғылыми қор, орталық басқару мен университеттер мен өндіріс компаниялар сияқты біріктіру рөлін атқарды. Осындағы орталықтар 3 жыл ішінде қаржыландырылады және олардың капиталының тәуекелділігіне көмек етеді. АҚШ-та жеке еңбектерін патенттеуге рұқсат етілген, сонымен қатар патенттерді қолдануға лицензиясы беріледі.

Басқа инновациялық арнайы жүйелерге женілдіктер қосылады (пайызыз немесе кіші пайыздық несиелер) жаңа новаторларға FTP белгіленген уақыт аралығында монополиялық меншікте өзгерістірді енгізе алады. Инновациялық белсенділігін жоғарлатауға, салық және амортизациялық саясатты еткізуі, ол жеке меншік иеленушілерге F3TKЖ-ға басты ақша қаражат сомассын аударуғасебеп болады. Бірінші кезеңде, салық алу және тәуекелділік капиталына бағынышты.

Женілдіктерді ұсынады: арнаиы ережелер мен женілдіктер, F3TKJ-ға кеткен шығындар есепке алынбайды; кіші фирмалар атқаратын тәуекелді қаржыландыру; қордың құрылуын тәуекелділік қаржыландырудың акцияларын ашық шартқа сатуымен және ғылыми – техникалық бірлестіктердің құруына талаптары женілдетілген.

F3TKJ-да 25 пайыз женілдік көрсетілген, ол пайдаға есептелмейді, бірақ салық ретінде ұсталынады. Осындай женілдіктер қолданыстағы заңнамасы тіркемелі, ол F3TKJ-ға жүмсалған ақша қаражаттарды төмөндеуге себеп болады. Салықтар тәуекелділік операциялардың женілдіктері, бағалы қағаздардағы салықтар 23%-20% дейін төмөндейді. Жеке меншік иеленушілерге женілдіктер жасалады [3].

Ғылыми – техникалық бірлестіктерге жүйелі женілдіктер ұсынылған. Үлкен корпорациялар және жеке тұлғалар өздерінің салық төлеуінің 50% төмөндете алады, өйткені F3TKJ-ға кетекен шығындарды есептен шығарады. Жаңа технологияларды енгізетін бірлескен фондтар құруға жол берілген. Осындай бірлестіктер жылдамдатылған амортизация ретінде немесе құрылғыларға инвестиция женілдіктерін құра алады.

Ақша қаражаттарды ғылыми – бірлестіктерге салғанда жеке меншік иеленушілердің тәуекелділігін азайтады. Көп жағдайларда 90% қаражаттар мемлекеттік бюджетке салық арқылы аударылады.

Мемлекеттің амортизациялық саясаты, басты қордың ұйымдасуына әрекет етеді. Амортизация уақытын мемлекеттің қысқаруын, машиналар мен құрал жабдықтардың жылдам қолданыстан алып тастауымен байланысты көп пайда таба алады. Алғашқы 5 жылда компанияның женілдіктері өзіне байланысты шығыстай алады. Бәрін бір кезде немесе бөлшектеп. Антитрестік заңнама инновациялық меншіктің түгендеуіне жатады. Ол монополиядан шектейді.

FTP-ке мемлекеттің қоршаған ортаны сақтауға, адам деңсаулығына зардал келмеуіне, жаңа енгізілген өндіріс, шикізат пен энергияны шығару, сонымен қатар ас тағам мен химиялық және фармацевтикалық өнімдерін өндіруге үлес қосады. Сатып алынған тауарлар мен істелген іс әрекеттердің құжаттары АҚШ мемлекеттің инновациялық белсенділігін алудың алу жүйесі болып келеді. Сұраныстың басты элементі болып мемлекеттік кірістер болып табылады.

АҚШ-та кіші инновациялық фирмалардың саны 15 мыға дейін жетті. Кіші фирмалар инновациялық дамуы үлкен фирмалардан жылдам болады. Кіші фирмалардың инновациялық циклі – 2,2 жылға тең, ал үлкен фирмалар одан 1,5 жоғары. АҚШ есептеулері бойынша 98% жаңа енгізулер кіші бизнес иеленушілерден келіп түседі. F3TKJ кіші бизнес иеленушілері жаңа қызығылттарды 24 есе көп енгізеді, үлкен бизнесті дамытуға, оларға құрылғыларды сатып алуға, арнаиы пайызызыз ұзақ және кіші мерзімді банк несиелері ашылды. Мемлекетті тексерту қортындылары есепке алу халық агенттігі жұмыс атқаруда, ол F3TKJ 50% шығындарын қысқартады және 30% жаңа енгізулердің шығыстарын қысқартады.

АҚШ-та инновациялық қызметті мемлекеттік реттеу органдарына: Американдық ғылыми қор (бастиапқы зерттеулерді бақылайды); Американдық ғылыми кеңес (өнеркәсіп және университеттерді бақылайды); НАСА; Ұлттық стандарттар бюросы; Корғаныс Министрлігі; өнеркәсіптік зерттеулердің ұлттық орталығы; Ұлттық ғылым академиясы; Ұлттық техникалық академия жатады; Соңғы 4 құрылым аралас қаржыландыруға ие, ал қалғандары – федералды бюджет есебінен [3].

Каржыландыру көздері: 50%-дай жеке фирмалар мен ұйымдар, 46%-дай федералды үкімет (конкурс негізінде), қалғандары – университеттер, колledgeдер, үкіметтік емес ұйымдар.

Мемлекет венчурлық қорлар мен зерттеу орталықтарын құруды реттейді. АҚШ-тың ұлттық ғылыми қорының болжауы бойынша аса тиімді зерттеу орталықтары және венчурлық қорлар алғаш рет 5 жыл толық және бөлшектеп федералды бюджеттеннән қаржыландырылады. Ен тиімді және ғылыми сиымды зерттеуді мемлекет толығымен қаржыландырады. Себебі, олар өте құрделі, жогары тәуекелді және әлемдік бәсекелестікте күшті дамыған.

АҚШ-та бюджеттік зерттеулер нәтижесінде патенттеген және федералды үкіметтің меншігі болып табылатын жаңа қызығылттарды коммерциялық негізде қолдануға тегін лицензия беру тәжірибесі кездеседі.

Инновациялық процесстерді тікелей қолдаудың маңызды элементі – мемлекеттік инновациялық инфрақұрылымды құру. Мемлекет жаңа қызығылттарды тарату мен кеңес берушілік

қызметпен айналысатын орталықтар жүйесін құра алады. Мемлекет инновация нарығын құруға септігін тигізіп, сол нарықта өзі агент ретінде жүре алады.

Мемлекеттік органдар өз елінде және шет елдерде инновациялық процесстерді болжау мен мониторингті жүзеге асырады және де теренірек енү үшін аса тиімді технологияларды іздейді. Ерекше орынды инновациялық жобалардың мемлекеттік экспертизасы алады. Өйткені, жаңалықтарды енгізуі жүзеге асыратын жеке ұйымдар жалпы экономикалық масштабта өзінің мумкіншіліктерін бағалай алмайды.

АҚШ-тың мемлекеттік инновациялық саясатының тағы бір ерекшелігі инновациялық жобаларды жасау мен жүзеге асыру бойынша тәмсөн «ведомстволық» шешімдер концентрациясы. АҚШ-та көп көңіл болжамдауға, стандарттауға, басқару шешімдерін оптимизациялау, инновациялық жобалардың мемлекеттік экспертизасына, инновацияның мемлекеттік статистикасын жүргізуге бөлінеді. Ішкі және әлемдік бәсекелестіктің даму механизмі жасалған. Антитресттік заңнама 100 жылдан астам уақыт қолданылып келеді [3].

Жапондық тәжірибе[4].

Жапония өнеркәсібінің даму стратегиясын анықтау мен өнеркәсіптік F3ТКЖ-ды жасап, оларды енгізуде шешуші орынды Сыртқы сауда және өнеркәсіп министрлігі алады. FТП-ның нақты бағыттарын жүзеге асыруды ғылым және техника басқармасы айналысады. Сыртқы сауда және өнеркәсіп министрлігінің қарауында лицензиялар экспортты және импортымен айналысатын Жапонияның өнеркәсіптік технологиялар ассоциациясы да бар. Тағы да мемлекет дамуының ұзақ мерзімді ғылыми-техникалық бағдарламасы бар және шет елдерден лицензияларды сатып алу қосынша зерттеулерді реттеу жүргізіледі. FТП жүзеге асырылғанда ірі компанияларға сүйенеді[5].

Бұғынгі қуні Жапонияда F3ТКЖ-ға мемлекеттік шығындар 3,5 % ЖІӨ-ге дейін көтерілді, негізінен бастапқы зерттеулер мен жаңа идеяларды қарастыруға кетеді. Жапонияның мемлекеттік саясаты лицензияны импорттайтын елден, оны экспорттайтын елге айналуға бағытталған.

Жапонияның Сыртқы сауда және өнеркәсіп министрлігі тек өнеркәсіп пен сыртқы сауданың жалпы және салалық дамустрагетиясын анықтап қоймай, сонымен қатар өз иелігінде осы стратегияны нақтылауға арналған көптеген құралдар мен әдістер бар. Экспорттың өндіріс және экспорттың дамуына әсер ететін ұлттық экономиканың және әкімшілік тәсілдерден (льготтың несиелендіру, экспортты сақтандыру, экспортшылардың салық төлеуден біртіндеп босатылуы, тікелей субсидиялау, экспортшыларға мемлекеттік кешенді көмек) басқа, Жапонияның мемлекеттік органы жанама әдістерді де қолданады: банктермен ұсынылған қаржылық ресурстарды мақсатты бөлу және маңызды салаларға орналастыру; мемлекеттермен ғылыми-техникалық айрбастауды бақылау.

Жапонияның ғылым және өндіріс, FТП-ті интеграциялау жана технополис-қалаларының соғылуын және ғылыми сиымды өндірістерді болжайды. Технополистер стратегиялары – жоғары технологиялы денгейдің аймақтық орталықтар желісінің дамуы негізінде жаңа қызмет салаларына ету стратегиясы. Сондай-ақ бұл стратегия бүкіл жапондық шаруашылықтың интеллектуализациясы [5, 1016.].

Сонымен қатар Жапониядағы инновациялық процесстерді мемлекеттік реттеу F3ТКЖ-ды индикативті жоспарлау мен жоғары импортты кедендік тарифтермен, F3ТКЖ-ды қаржыландаудағы салықтың және несиелік льготтардың берілуі, ғылыми сиымды өндірістің жылжындағы протекционистік саясатпен ерекшеленеді.

ХХ ғасырдың 40 жылдар аяғында Жапонияда кіші және орта бизнес басқармалары құрылды, 12 департамент пен бөлімшілері, кіші бизнеске көмек көрсететін 9 аудандық қызметтері, сату және өндіріс министрліктері, кіші және орта бизнесі дамыту корпорациялары, кіші және орта меншікті сақтандыру корпорациясы, орталық кооперативті банкі, борышқорлар ассоциациясы, сонымен қатар олар кіші бизнеске көмек көрсету жұмысын атқарады.

Жапониядағы инновациялық қызметті колдау әдістері. Жапонияда кіші мекемелердің тобына жарғылық қоры 700 мың долларға тең және құрамында 300 адам болатын мекемелер жатады. Кіші мекемелердің қолдайтын бастапқы бағыттары:

- аранайы иелендіру және женілді несиелеу;
- несиелердің кепілпұлы;
- салық салудағы женілдіктер және амортизациясы;

- кіші мекемелердің үлкен қателерден алдын алу;
- шаруашылық бөлікке таладу жасау және жұмысшылардың біліктілік көтері.

Орталықтандырылған хабар беруші орталықтары құрылған, ақша қорын мемлекеттік бюджеттен алады. Бюджеттік ғылыми орталықтар көбіне кіші мекемелерге жаңалықтарын тегін береді.

Жапонияда акцияларды шығаруға тым кіші фирмаларға рұқсат берілген мемлекет дедалдық үлкен акционерлік қоғамдарды қолдайды, олар кішігірім фирмалардан акцияларды сатып алады, сонымен қатар кіші және орта мекемелердің акцияларын таратады. Бір біріне көмек көрсету кассалары колданыста журеді, ол меншіктен көмек алады.

Кореяда кіші бизністі дамытуда басты ролін несиелік кепілдік қоры басты ролін атқарады. Ол мемлекет пен арнайы қаржылық мекемелердің қаржыландыруымен жасалған. Қор несиелік кепілдікті борышқор ала отырып береді, ол кіші және орта бизнеске арналған. Егер ақша қаражаты банке несиелендіру және инвестициялау негізінде мақсатында берілсе, сонда 1500 млн. соммасының 70% автоматты түрде сактандырылады. Комиссиондық төлем көлемі жылына 1% (үлкен мекемелер үшін 1,5%).

Еуро Одақ тәжірибесі[6].

Еуро Одақ инновациялық қызметті жүзеге асыруға көп көnl бөледі. Оның инновациялық саясатының негізгі бағыттарына келесілер жатады:

- бірегей монополияға қарсы заңнаманы шығару
- құралдың жедел амортизация жүйесін қолдану
- F3TKЖ-ға женілдетілген салық салу
- Шағын ғылыми сиымды бизнеске көмек беру
- Жаңа технология облысындағы инновацияға көмек беру үшін ұйымдарды тікелей қаржыландыру
- Ғылыми сиымды өнімдерді шығаратын ұйымдар мен университеттік ғылымның іскерлігін реттеу.

Евро одактың инновациялық саясатының негізі 1985 ж. қабылданған «Инновация мен технологияларды таратудың халықаралық инфрақұрылымының даму жоспары» болып табылады. Бұл құжаттың негізгі мақсаты – ұлттық және ұлттықтан жоғары деңгейдегі ғылыми зерттеулер нәтижелерінің дайын өнімге айналу процесін жеделдету мен оңайлату және де Еуро Одақта инновацияның таралуына мүмкіндік беру. 1988 ж. бастап Еуро Одақта «ВЭЛЬЮ» F3TKЖ нәтижелерін тарату бағдарламасы жүргізілуде.

Жоғары технологиялар нарығында европалық компанияның үлесі төмендегенмен: ЭСПРИТ – акпараттық жүйелер технологиясы саласындағы ғылыми зерттеудердің европалық стратегиялық бағдарламасы; PACE – Европадағы жаңа байланыс тәсілдерін зерттеу; ЭВРИКА – бәсеке қабілеттікке қарсы тұратын, әсіресе американдық және япониялық корпорацияға, қуатты өнеркәсіптік компаниялардың европалық топтарының арасында пайда болған альянсты реттеуге және оптроника, жаңа материалдар, үлкен ЭВМ, қуатты лазерлер, бөлшектерді жылдамдатқыштар, жасанды интеллект сияқты 6 облыстағы европалық F3TKЖ-ды ұйымдастыруға бағытталған кешенді бағдарлама.

Евро Одақтағы инновациялық қыметті реттеу әлемдік тәжірибеде қолданылатын барлық принциптерге сүйенеді.

Технологияларды тарату әр түрлі формада, түрлі тәсілдермен және әр түрлі каналдар бойынша жүргізілуі мүмкін. Ол коммерциялық және коммерциялық емес негізде таратылуы мүмкін. Ішкі ұйымдық, ішкі мемлекеттік және әлемдік болуы мүмкін. Коммерциялық емес негізде технологияларды тарату формалары: арнайы әдебиет, мәліметтердің компьютерлік базалары, патенттер, анықтамалар; конференциялар, көрмелер, симпозиумдар, семинарлар; оқыту, стажировка, тәжірибе; паритет негізіндегі қызылсқан лицензиялау; ғалымдар мен мамандардың ғылыми құрылымнан коммерциялық құрылымға миграциясы және көрініш.

Коммерциялық емес формадағы технологияларды таратудың негізгі ағымына коммерциялық емес, патентке қабілесіз ақпарат жатады. Мысалы: бастапқы зерттеулер, ғылыми ашылымдар және патентtelмеген жаңалықтар.

Технологияларды таратудың коммерциялық емес формасы, сонымен қатар ішкі ұйымдық трансфер еркін жүргізіледі және шартты – құқықтық рәсімдеу мен регламенттеу қажет емес.

Ақпаратты коммерциялық таратудың негізгі формасына: материалды түрде технологияларды сату; тікелей инвестициялар және олармен бірге жүретін құрылым, реконструкция, кәсіпорынның, өндірістің модернизациясы, портфельді инвестициялар, патенттерді сақтандыру, патенттеген өнеркәсіптік меншіктің барлық түріне лицензияларды сату, тауар белгілерінен басқа; патенттеген өнеркәсіптік меншіктің барлық түрлеріне «Ноу-Хау» лицензияларды сату, өндіріс құпиялары, технологиялық біліктілік және ғылыми-өндірістік коопeração, инжинириング т.б. жатады.

Технологияларды таратудың коммерциялық формалары, ішкі және әлемдік сияқты келісімшарт түрінде рәсімделеді.

Жоғарыда аталғандардан басқа технологиялар трансферін келесі белгілері бойынша жіктеуге болады:

1) технологияларды тарату бағыты бойынша (төменде көрсетілген технологияларды тарату формалары бірін-бірі толықтырып, бірін-бірі алмастыра алады):

- вертикальды тарату – «зерттеу-өндіріс» циклиның стадиялары бойынша жүргізілетін ұйымаралық процесс.

- горизонтальды тарату – ақпаратты бір ғылыми саладан екінші салаға таратудың ішкі ұйымдық процесسى.

2) қатысуышылар саны мен олардың қатысу деңгейі бойынша:

- активті тарату – таратушы мен қабылдаушы арасында делдал ретінде қандай да бір ұйым жүреді. Ол таратушыға оның техникасын алатын тиімді сатып алушыны таңдауға көмектесуі тиіс.

- пассивті тарату – технологияларды өндіруші барлық тәуекелдерді, өз мойнына алып, іскерлесті өзі іздейді.

3) технологияларды таратудың басқа да формалары:

- имитациялық – түпкі өзгерістерді енгізбей өндіріс процессінен көмек беру
- адаптациялық – ешбір өзгеріссіз өндірістің жаңа техникаға бейімделуі
- инновативті - өндірістердің толықтай өзгерісін талап етеді.

Германия, Англия, Франция Евро Одақ құрамына енеді және сәйкесінше, әлемде F3TKЖ-ға шығындардың абсолютті өлшемі бойынша 3 (2,3 % ЖІӨ), 4 (2,4 % ЖІӨ) және 5 – (2,2 %) орындарды алады. F3TKЖ федералды бюджеттен 35-45% көлемінде қаржыландырылады.

Герман федеративті республикасының мемлекет новаторлық білімді және тәуекелділік капиталды қорлық құрылымын қолдайды. Мемлекетте 30 жуық халық агенттіктері бар, олардың тәуекелділік капиталы 2 млн евро құрайды. Осы капиталдың 20% новаторлық фирмаларға салынады. Мемлекет тәжірибелік бағдарламаларды қаржыландырады, соның аркасында ғылыми – техникалық жобалардың кенестік қызметтері атқарылады. Нарыққа шығарылған тауар шығындары F3TKЖ мен төленеді. Жыл сайын осы арнада 300 астам навоторлық фирмалар қаржыландырылады.

Үндістан тәжірибесі.

Соңғы жылдары Үндістан үкіметі экономиканың инновациялық дамуына үлкен назар аударып отыр. 2003 жылы Үндістанның Ғылым және технология министрлігі (Ministry of Science and Technology, Government of India), «Ғылыми-технологиялық даму саясаты» әзірледі (Science and Technology Policy 2003), онда инновациялық қызметті ынталандыру үшін қаржы тетіктері мен заңнама базасын құрудың негізгі қағидаттары жалпы түрде құрылды. Білімді, ғылыми-техникалық және құрылымдық жұмысты, зияткерлік меншікті, сонымен қатар инновациялық қызметті қозғайтын өзге аралас салаларды реттейтін заңнама шенберінде, осы не басқа дәрежеде инновациялық қызметті қозғайтын бағдарламалардың үлкен мөлшері болады. Олар техникалық, қаржы, ақпараттық, әлеуметтік және басқа инновациялардың кең спектрін қолдауға бағытталған. Алайда, бірынғай инновациялық саясат осы уақытқа дейін елде жоқ, соның салдарынан үкімет деңгейінде оны үйлестіру кемшілігі сезіледі, бұл кейде жеке бағдарламалардың, жоспарлардың қайталануы мен қаржы құралдарын шашуға әкеп соқтырады.

Аталған проблеманы шешу қажеттілігіне сүйене отыра, Үндістанның Ғылым және технология министрлігінің Ғылыми және өнеркәсіптік зерттеулер департаменті (Department of Scientific and Industrial Research (DSIR) көсіпкерлердің мұдделі қауымдастықтарымен бірлесіп бірыңғай ұлттық инновациялық бағдарламаны өзірлеуге кірісті (National Innovation Program) және жақын арада парламент қарауына Инновациялар туралы заң жобасын (The Indian Innovation Act) енгізуі жоспарлайды. Ол мемлекеттік-жеке меншік әріптестікке қолдау көрсету, инновацияларды қаржыландыруды көтермелесу бойынша шараларды көздейді.

Аталған заң тіпті Федералды үкіметке миноритарлы түрде инновациялық өнімдерді өзірлеудің айқын мақсатымен жеке компанияларды капиталданыруға қатысуға мүмкіндік берді. Ол сонымен катар экономикалық қаржы беру, қаржыландыру немесе инновациялық өнімдер мен үрдістерді дамыту мақсатында акционерлік капиталға қатысу түрінде қаржы ресурстарын ұсынуға мүмкіндік берді.

Соңғы он жылда Финляндия жоғары технологиялар саласында озық елдердің біріне айналды, ол елдің экономикалық өсүі мен бәсекеге қабілеттігінің артуының негізгі көзі болып табылды. 2008 жылы үкіметпен жоғары технологиялар саласында елдің көшбасшылық бағытын күштейтуге бағытталған жаңа инновациялық стратегия қабылданды. Соған сәйкес, Финляндияның инновациялық инфрақұрылымы ғылымның, технологияның және инновацияның Стратегиялық орталықтарымен толықтырылды (фин аббревиатуrases SHOK), олар орман кластері, металл өндеу, машина жасау, энергетика және қоршаған орта, денсаулық сактау, сондай-ақ F3TKЖ қоғамдық корларын анағұрлым тиімді орналастыру мақсатында ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен сервистер, өнірлік инновациялық жүйелерді дамыту, өнеркәсіптік компаниялардың, мемлекеттік зерттеу мекемелері мен университеттерінің тығыз ұзак мерзімді өзара әрекеттің орнату секілді экономика үшін басты салаларда мемлекеттік-жеке меншік әріптестіктің негізінде қызметті жүзеге асырады. Қазіргі кезде барлығы ғылымның, технология мен инновацияның алты Стратегиялық орталығы қызмет атқарады және жыл сайын әрбір Орталық шеңберінде зерттеуге шамамен 40-60 млн. еуро инвестицияға салынады. Қаржыландырудың 50%-ы үкіметпен қалыптастырылады, ал қалған бөлгі жеке компаниялармен қаржыландырылады.

2011 жылы Германияның Федералдың білім және ғылым министрлігі (BMBF) «Жоғары технологиялар – 2020» стратегиясы шеңберінде «Research Campus» бағдарламасын шығарды. Бұл бағдарлама университеттер, мемлекеттік зерттеу мекемелері, жеке компаниялар арасында стратегиялық орта мерзімді және ұзак мерзімді мемлекеттік-жеке меншік әріптестікті дамытуға қаржыландыруды ұсқынады. Негізгі күш күрделілік пен тәуекелдің жоғары дәрежесімен сипатталатын, бірақ инновация облысында сапалы серпін үшін жоғары әлеуетке ие болатын іргелі зерттеулерге салынады. Зерттеу бірлескен турде бір жерде, университет зертханасында жүргізілу қажет [3., 1443-1444 б.].

Бағдарлама 10-ға дейін инновациялық және болашаққа бағдарланған әріптестікті бірнеше кезенге және 15 жылға дейін қаржыландыруға арналған. Қорландыру әріптестер тарапынан бірлескен қаржыландыруды талап етеді.

Инновациялық қызметтегі мемлекеттің орны оның ғылымға бөлген қаражаттарымен анықталады. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, дамыған елдерде ғылымға бөлген қаражаттары жыл сайын өсіп, ЖҰӨ-нің 2,5-3,8%-ын құрап отыр. Бұл қаражаттың 25-34%-ы мемлекет үлесіне тиесілі. Бұндай мемлекеттерге Оңтүстік Корея, Израиль, Швейцария, Жапония, Швеция, Финляндия кіреді. 90-шы жылдардың сонында Жапония ЖІӨ-нің 3,04%-ын, Америка 2,64%-ын, Еуропа Одағы 1,92%-ын ғылымға бөлді.

Ғылыми зерттеулерді қаржыландыруда мемлекеттің және коммерциялық құрылымдардың қатысу деңгейі Еуропа мен одан тыс жерлерде әтпүрлі: егер Жапония мен АҚШ-та ғылымдағы коммерциялық құрылымдардардың үлестері сәйкесінше 75 және 77%-ы құраса, Еуропада 66%-ды құрайды. Еуропа елдерінің ішінен F3TKЖ-ды мемлекеттік қазынадан қаржыландырудан келесілер алдынғы орындарды алып отыр: Португалия (70%), Италия мен Греция (50%-ға жуық), Польша (58%), Венгрия (53%), Словакия (48%) және Чехия (42%). Әлемдік нарыққа ғылыми өнімді шығарудан көшбасшы тұрган елдер ЖІӨ есебінен ғылымға бөлінген қаражаттарға қатаң бақылау орнатады. Ол үшін мемлекет тарапынан салықтық женілдіктер, бюджеттік қолдау, инвестициялар тарту, құрал-жабдықтар лизингі сияқты экономикалық механизмдер қолданылады. Әдетте әлсіз

дамыған елдерде ЖІӨ есебінен ғылымға бөлінетін үлес- 0,5%-ды құрайды. Қазақстан да осындай елдердің құрамына кіреді. 2005 жылы Қазақстан зерттеулер мен әзірлемелерге ЖІӨ-нің 0,29%-ын бөлді, соның ішінде бюджеттің қатысуы 51,2%-ды құрап оғыр. Осындай шектеулі қаржыландырудың арқасында Қазақстанның әлемдік нарыққа ғылыми өнімді шығару деңгейі нөлге тең болады. Басқа елдермен салыстырсақ, ғылыми өнімді шығару жағынан әлемдік нарықтағы Ресей үлесі 0,3-0,5%, Еуропа Одақ елдері-35%, АҚШ-25%, Жапония-11%, Сингапур-7%, Оңтүстік Корея-4%, Қытай-2%. Ғылыми өнімді шығару жағынан әлемдік нарықтағы мемлекеттер үлесі ғылыми-техникалық және инновациялық қызмет тиімділігінің көрсеткіші болып табылады. Инновациялық қызметті дамыту жолында жетістіктерге жеткен мемлекеттердегі басқарудың мемлекеттік институттары жаңа техниканы енгізу дің тәуекелдіктерді тәмендету, ақпаратқа қол жеткізу ді қамтамасыз ету, нарық субъектілерінің ғылыми-зерттеу әзірлемелер бағытындағы басымдықтарды анықтайды. Ғылыми-техникалық прогрессен байланысты қауіп-қатерлерді тәмендету үшін мемлекет дамыту субъектісі ретінде үлкен қаражаттар жұмсайды. Еуропа мен Солтүстік Американың дамыған елдерінде инновациялық қызмет экономиканы дамытудың негізгі факторы болып табылады. Еуропаның түрлі елдерінде ірі және шағын инновациялық кәсіпорындардың үлесі 60-тан 90%-ға дейін жетеді. Қазақстан Республикасы инновациялық қызметті мемлекеттік бастапдақтарында тұр. Қазақстан үшін инновациялық қызметті қолдаудың экономикалық жағынан дамыған мемлекеттердің тәжірибесімен танысу өте маңызды болып келеді. Мысалы АҚШ-тың мол тәжірибесімен танысу инновациялық қызметті мемлекеттік қолдаудың күрделі жүйесінің құрылымы туралы көптеген қорытындылар жасауға көмек береді. АҚШ-тың инновациялық инновациялық қызметтінің заңнамалық негізі 1980-1990 жылдары Конгресспен қабылданған мемлекеттік актілері болып табылады[3.,1443-1444 б.].

Олардың ішіндегі маңыздылары: Доул-Бейлидің «Федералды патенттік саясат туралы», С.Уайлдердің «Технологияларды жіберу туралы»(1980,1986), «Бәсекеге қабілеттілік пен технологияларды жіберу туралы» (1988), «Критикалық технологиялар туралы», «Американдық технологияның артықшылықтары туралы», «Технологияларды мемлекеттік жіберу туралы»(1995). АҚШ-та инновациялық қызметтегі мемлекеттік саясатты анықтатын 20-ға жуық федералды заң мен актілері бар.

АҚШ-та инновациялық қызметті басқаратын әртүрлі мемлекеттік органдар мен мекемелер бар. Алайда мемлекетте инновациялық қызмет үшін жауапты бірегей орган жок. Мемлекеттік деңгейде инновациялық қызметке қатысы бар енгізгі органдар: Президент әкімшілігі жаңынан құрылған ғылыми-техникалық саясат басқармасы, Конгресстің ғылыми комитеттері, оның зерттеу қызметтері, бюджеттік басқарма. Ғылыми-техникалық саясатты құруда маңызды рөлді мемлекеттік емес органдар атқарады: Ұлттық зерттеу одағы, ғылымды дамытудың Американдық ассоциациясы, РЭНД корпорациясы және т.б. Өндіріске жаңалықтарды енгізу процесін тездешу мен технологиялық прогресті үйлестіру жұмыстарын бақылауға жауапты мемлекеттік орган - Сауда Министрлігі. Оның құрамында стандарттар мен технологиялардың ұлттық институты, технологиялық ақпараттың ұлттық мекемесі және технологиялық саясат басқармасы сияқты үш құрылымды біріктірін технологиялар әкімшілігі құрылды.

Технологиялық саясат басқармасы - федералды үкіметте ұлттық инновациялық саясатты жүзеге асыруда бірден бір маңызды орган. Яғни бұл орган өндіріс салаларының даму ерекшеліктері мен қажеттіліктерін зерттейді, отандық және әлемдік нарықтарға инновациялық технологияларды өндірістік компаниялардың тездешілік шығаруы мен әзірлемелер жасауына әсер ететін факторларды анықтайды. Қазіргі кезде АҚШ-тың инновациялық дамыту облысындағы мемлекеттік саясат келесі міндеттерді атқаруға бағытталған:

- жеке сектордың бәсекекабілеттілігін арттыратын, инновация саласындағы қызметтің белсенде жүргізу үшін қолайлы климат жасау;
- инновациялық әзірлемелерді іске асыру және ғылыми зерттеулерді қаржыландыру;
- АҚШ өндірісінің бәсекекабілеттілігін арттыру үшін XXI ғасыр инфрақұрылымын құру;
- азаматтық және қауіпсіздік F3TKЖ-лардың интеграциясы, яғни алда қойылған міндеттердің орындалуын қамтамасыз ету;
- ғылымға негізделген және үнемі өзгермелі экономика жағдайына белсенде маманданған жұмыс қүшін даярлау.

АҚШ-тың ғылыми-техникалық және инновациялық дамуын мемлекеттік басқарудың негізгі механизмі бюджеттен тікелей қаржыландыру болып табылады. Бұдан басқа ғылыми-техникалық зерттеулер мен әзірлемелерді қолдаудың маңызды принциптерінің бірі инновациялық қызметті жанама бақылаудың түрлі әдістері қолданылады.

Олар:

1. Салықтық жеңілдіктер. Жеке кәсіпкерлік сектордың инновациялық қызметі үшін қолайлы жағдайларды құру үшін:

- ғЗТКЖ-ларға кеткен шығындарды өнімнің өзіндік құнына кіргізу;
  - ғылыми құрал-жабдықтарды шығару кезінде амортизацияның тездетілген нормаларын қолдану;
  - ғылыми-техникалық жобаларды несиелеуде женілдіктер беру;
  - инновациялық кәсіпорындарды ұйымдастыру үшін женілдік шарттармен не ақысыз түрде мемлекеттің мешігіндеғі мүліктерді немесе жер участкерін беру.

Сыртқы сауда саясаты: яғни, жоғары технологиялық қызметтер мен өнімдер экспорттың бақылау мен жетілдіру және ғылыми-техникалық сала мен өндірістің негізгі факторы болып табылатын тікелей шетелдік инвестицияларды тарту;

- инновациялық қызметті заңнамалық қамтамасыздандыру. Патент саясаты мен авторлық құқықтарды қорғау саясатын мемлекеттік инновациялық қызметтің ажырамас бөлігі ретінде қарастыру;
  - инновациялық қызметті басқарудың маңызды механизмі болып табылатын мемлекеттік келісім-шарттық жүйені ауқымды қолдану;
  - антимонопольді заңдарға өзгертулер енгізу - ғылыми зерттеулер мен әзірлемелерді бірлесіп жүргізу үшін консорциумдар мен жеке кәсіпорындардың бірлестігін құру кезіндегі кейір шектеулерді алып тастауға бағытталған.

АҚШ-тағы шағын инновациялық кәсіпкерлікті қолдау үкіметтік деңгейде 5,5 млрд. долларды құрап отыр, алайда жеке қолдау бұл соманың 17%-нан аспай отыр. АҚШ-та шағын инновациялық кәсіпкерлікті қолдаудың арнағы бағдарламасы бар, оның ішінде шағын кәсіпкерлікті қолдау мен дамытуға қарыздар беру - 0,8 млрд. доллар, мемлекеттік инвестициялар – 3,1 млрд.доллар, шағын кәсіпорындардың шығындарын бірлесіп жабу – 0,6 млрд.доллар бөлініп отыр. Осы шаралардың кімітіскеасырады. Көлдаудың жеке формалары да бар.

Оларғатәуекелдівенчурлыққорлар (0,75 млрд.доллар) жәнежекеинвесторлар жатады [6]. Экономикасы дамыған мемлекеттердің тәжірибесі көрсеткендей, әлемдік нарықтағы жоғары бәсекеқабілеттілік жағдайында тек дамыған инфрақұрылымы бар мемлекеттер озады. Оларға жоғарыда аталып өткен бизнес-инкубаторлар, телекоммуникациялық және сауда желілері, технопарктер, инновациялық-технологиялық орталықтар, консалтингтік фирмалармен қаржы күрьздымдары жатады.

Инновациялық инфрақұрылым ұлттық инновациялық жүйенің маңызды бөлігі ретінде қарастырылады. Инновациялық инфрақұрылымды құру өте ұзақ уақытты қажет етеді. Оларды құру үшін АҚШ, Жапония, Германия сияқты озық елдерде 10-15 жыл кетті. АҚШ-тың инновациялық дамуының жетістіктері ең алдымен инновациялық инфрақұрылымды құрумен байланысты. Оларғатехнопарктар, бизнес-инкубаторлар, технополистеркіреді. Мемлекеттегі жалпы саны 700-ге жетіп отыр. Осылардың ішіндегі сіең маңыздысы - технопарк. Оның қызметі - ғылыми-технологиялықашулар мен жаңалықтарды, зерттеулер мен әзірлемелердің жағынан жүргізу, инновациялықтың көзінен пайдаланылуға бел буганкесіндерға қолайлы жағдайлар туғызужән. Б. Әлемдегі алғашқы технопарктардың ішінде АҚШ-тағы Стенфорд университеті болып табылады (50-ші жылдардың басында). 1997 жылы АҚШ-та 160-қа жуық технопарк болды және олар әлемдегі технопарктардің 30%-ын құрады. Ал Еуропада технопарктар тек өткенғасырдың 70-жылдарында пайдаболды.

Ал Қытайда түрлі инновациялық орталықтармен бірігіп, ұлттық ғылыми-технологиялық парктердің негізі қаланды. Олардың қызметтерінің маңыздылығы көрсетілген.

- ғылыми және технологиялық жетістіктерді пайдаланып, өнімдер шығару мен қызметтерді жүзеге асыру;

- шағын инновациялық кәсіпкерлікті дамыту;

- ФЗТКЖ-ды жүргізуде шағын инновациялық кәсіпорындарға қолдау көрсету;
- қажетті ақпаратпен қамтамасыз ету;
- несиелерге кепілдіктер беру;
- технологияларды бағалау, халықаралық қатынастарды қалпына келтіруде қызметтер көрсету;
- зияткерлік меншікті қорғау.

Қытайдағы инновациялық орталықтар жоғары және жаңа технологиялар сферасын қаржыландырудың негізі болып табылады, яғни оларды кәсіпкерлер мен жоғары оқу орындарын байланыстыратын «кепір» ретінде қарастыруға болады.

Жапонияға келетін болсақ, бұл ел жоғары технологияларды дамытудан алдыңғы орындарға ие болып отыр. Жапонияның ЖІӨ құрамындағы шағын инновациялық кәсіпорындар үлесі 52%-ды (3 трлн. доллар шамасында), капитал салымдарында – 40% шамасында, ал барлық жапон өнімінің экспорттың 15%-ды құрап отыр. Осы жағдайда мемлекеттің рөлі өте маңызды. Жапонияның кәсіпкерлік жүйесі мемлекеттің негізгі екі жүйесін қолданады. Біріншіден, бұл мамандандырылған мемлекеттік мекемелер – бұл шағын инновациялық кәсіпорындардағы жиналыс комиссиялары, оларды қолдайтын басқарма, аймақтық қызметтер, кіші префектуралық органдар, дамытудың мемлекеттік корпорациясы, шағын инновациялық кәсіпорындар Академиясы және т.б. Екіншіден, қаржылық кепілдіктер мен қаржылық көмек. Оны мемлекеттік қаржылық корпорация жүзеге асырады. Оның құрамында 59 филиал, ұлттық қаржылық корпорациялар, сауда және өндірістік корпорациялардың орталық банкі, шағын инновациялық кәсіпорындардың несиелерін сақтандыратын корпорация, инновациялық кәсіпорындар кіреді. Сонымен қатар Жапонияда шағын инновациялық кәсіпорынды несиелендірудің арнайы механизмі қолданылады және оны «жұмсақ зайдар» деп атайды. Яғни егер жай несие жылына 4-8%-ға берілсе, «жұмсақ зайдар» инновациялық қызметпен айналысатын кәсіпорындар үшін несиені 2-4%-ға беріледі. Осымен қатар инновациялық кәсіпорындарды корпоративке біркітіру саясаты да белсенді жүзеге асырылуда. Бұл шағын инновациялық кәсіпорындар үшін тиімді, ейткені оларға жаңа технологияларды жүзеге асыру үшін жер, женілдікі шарттармен несиелер, транспорттық құрал-жабдықтарды сатып алу үшін қаражаттар беріледі [7].

Көршілес елдер, соның ішінде Ресейдің мемлекеттік инновациялық қызметті қолдаудың тәжірибесіне де баса назар аудару өте маңызды. Ресейде инновациялық қызметті дамытуға өнеркәсіп, ғылым және технология Министрлігі және РФ-сының білім Министрлігі жауапты. Сонымен қатар Ресейде мемлекеттік деңгейде өткен ғасырдың 90-жылдарынан басынан технологиялық дамыту қоры, ғылыми-техникалық салада шағын кәсіпорындарды дамыту қоры, Санкт-Петербургтегі ғылыми-техникалық дамытудың аймақтық қоры жұмыс жасап отыр. 1997 жылдан бастап «Ғылыми-техникалық сферада инновациялық қызметті ынталандыру» мемлекеттік бағдарламасы жүзеге асырылып отыр. Оны білім Министрлігі, ғылым Министрлігі, Ресейдің технологиялық дамыту қоры және жәрдемдесу қоры бірігіп жүзеге асырады, сондықтан оны «төрттіктің бағдарламасы» деп те атайды. Оның мақсаты – инновациялық қызметтің жаңа заманғы инфрақұрылымы болып табылатын инновациялық технологиялық орталықтарды құру. Инновациялық технологиялық орталықтар – бұл бір жерде орналасқан көптеген шағын кәсіпорындар конгломераты. Оған шағын кәсіпорындарды қолдау үшін күрделі қаржы салымдары бөлінеді. Осы бағдарламаның нәтижесінде 18 инновациялық технологиялық орталықтар құрылды және алдағы жылдары мемлекет олардың санын екі есеге өсірмек болып отыр. 1999 жылы инновациялық инфрақұрылымның тағы да бір жаңа элементі – ғылым мен жоғары технологиялардың федералды орталықтары (ФЖТФО) пайда болды. 1999 жылғы Үкіметтің «Ғылым мен жоғары технологиялардың федералды орталықтарын құру туралы» қаулысына сәйкес, ФЖТФО мәртебесі экономика саласындағы жоғары технологиялық салалардың маңызды мәселелерін шешетін ғылыми кәсіпорындарға берілуі тиіс.

ФЖТФО статусын иеленген кәсіпорындар мемлекет тарапынан кепілді қаржыландыру мен әртүрлі женілдіктерге ие болады. Ресейде қазіргі кезде 40 мынға жуық шағын инновациялық кәсіпорындар жұмыс істеуде. Аймактарда 70-ке жуық технологиялық парктер мен 40-қа жуық инновациялық-технологиялық орталықтар орналасқан. Олардың құрамына әзірлемелермен айналысатын және ғылыми, бәсекеге қабілетті өнімді шығаратын жүздеген шағын кәсіпорындар кіреді. Яғни Ресейдегі инновациялық саясатың мақсаты – тұрақты экономикалық өсу үшін

жағдайларды жасау, инновациялық өнімді сыртқы және ішкі нарықтарға шығару, импорттық өнімдерді жоғары технологиялық және бәсекеге қабілетті отандық өнімдермен алмастыру.

Инновациялық қызметтің шетелдік тәжірибесін жалпыласақ, мемлекеттің инновациялық саясат шаралары инновациялар үшін қолайлы әлеуметтік- экономикалық ортаны қамтамасыз ететін және инновациялық процестерді тікелей реттейтін болып екіге бөлінеді. Инновацияларды таратудың маңызды жалпы экономикалық шарттары бәсекеге қабілеттілікті ынталандыру, монополияларды шектеу болып табылады [8].

Сонымен қатар мемлекет ғылым кадрларының аттестациясын ұйымдастырады және олардың біліктілігінің үнемі өсіп отыруына септігін тигізеді, іргелі ғылыми зерттеулер мен жалпы мемлекеттік, салааралық және әлеуметтік тұрғыдан F3TKЖ-ды қаржыландырады. Оған коса, мемлекет F3TKЖ-ға мемлекеттік емес секторлардың инвесторларын тартуға тырысады. Әзірлемелер мен зерттеулерге де мемлекеттік бюджеттен қаржаттар бөлінеді. Мысалы, бюджеттен ғылыми кітапханалар, мұражайлар мен көрмелерді ұйымдастыру сияқты ғылыми білімдерді тарату орталықтары қаржыландырылады. Мемлекеттің экономикалық саясаты тұрғысынан тиімді жобалар мен әзірлемелер мемлекеттік қолдауға ие болады. Инновациялық жобаларды тәуелсіз сараптауды қамтамасыз ету де мемлекеттің міндеттерінің біріне жатады.

Шетел тәжірибесі көрсеткендей, инновациялық қызметтің карқындылығы экономикалық даму деңгейінде көрініс табады. Глобальді экономикалық бәсекеде инновациялық қызмет үшін қолайлы жағдайлар туғызатын мемлекеттер ғана женіске жетеді.

Көптеген мемлекеттерде инновациялық саясат шағын және орта кәсіпкерлікті қолдауға бағытталған. Өйткені бұл сфера жаңа өнімдерді енгізуге тез икемделеді және қолайлы инновациялық бәсекелі ортаны қалыптастырады.

Дамыған елдерде өндірістік F3TKЖ-ға шығындар үлесін ұлғайту үшін мемлекет келесідей экономикалық шараларды іске асырады: ұлттық өндіріс үшін стратегиялық жағынан маңызды жобаларды үлестік қаржыландыру; жеке несиелік мекемелердің қаржылық ресурстарын тарту үшін мемлекеттік кепілдіктерді қамтамасыз ету; ғылыми-зерттеу қызмет шығындарына салық салудың ерекше режимін ұйымдастыру және т.б. [8].

Қорытынды.

Жүргізілген зерттеулер нәтижесінде анықталған жағдайлар негізінде мынадай тұжырымдар жасауға болады:

1. АҚШ-та инновациялық қызметті дамыту жағынан заңнамалық қамтамасыздандыру өте жетік дамыған. Яғни үкімет патент саясаты мен авторлық құқықтарды корғау, ғылыми-техникалық әзірлемелерді несиелендіру сияқты отандық кәсіпорындарды қолдайтын заңдарды қабылдай отырып, мемлекеттің инновациялық дамуына тиімді жағдайлар жасап отыр. Қазақстанда да осы мемлекеттің тәжірибесіне жүгіне отырып, ең алдымен инновациялық бағыттағы заңнамалық-құқықтық базасын құру қажет және ол арқылы инновациялық қызметті дамытудың негізгі механизмі - шағын және орта кәсіпорындарға қолдау көрсетуі тиіс.

2. Қытайда инновациялық инфрақұрылымды дамытуға баса назар аударылуда. Инновациялық инфрақұрылым жоғары және жаңа технологиялар сферасын қаржыландырудың негізі болып табылады. Қазақстанда да инновациялық инфрақұрылымның түрлі субъектілері құрылғанмен де тиімді жұмыс атқармай отыр. Сондықтан мемлекеттің инновациялық инфрақұрылымдардың субъектілерінің тек санына ғана емес, сапасына баса назар аударуы тиіс.

3. Жапонияда мемлекет таралынан шағын инновациялық кәсіпорындарға қолдау көрсету кепілдіктер беру мен қаржылық көмек арқылы жүзеге асырылады. Өйткені бұл мемлекетте ЖІО - ниң жартысына жуығын осы шағын инновациялық кәсіпорындар үлесінде. Яғни олар тиімді қызмет көрсету үшін мемлекет женілдік шарттармен несиелер, жер участелерін т.б. бөледі. Біздің мемлекеттің инновациялық кәсіпорындарға салықтық(мерзімін шегеру арқылы), несиелік қолдаулар көрсетіледі. Алайда бұл женілдіктерге ие болу өте қыын. Сондықтан да оларды пайдалану жолын онайландыру керек.

4. Ресейдің тәжірибесін талдайтын болсақ, бұл мемлекетте ИТО-лар құрылған. Яғни ИТО - бұл бір жерде орналасқан көптеген шағын кәсіпорындар конгломераты. Оған шағын кәсіпорындарды қолдау үшін курделі қаржы салындары бөлінеді. Қазақстанда осындай ИТО-ларды құру арқылы

шагын инновациялық кәсіпорындарға бөлінген қаржаттарды бақылауға мүмкіндік болады.

Болашақта инновациялық қызмет саласындағы саясатты жүзеге асыру мақсатында шаралар бір жүйеге біріктіріліп, ғылыми-техникалық және өндірістік әлеуеттің өсуіне әсер ету үшін келесі басымдық бағыттары ұсынылады:

1. Қазіргі бар ғылыми-техникалық әлеуетті постиндустриалды экономикада қолдану мақсатында елдің ғылыми-техникалық капитал жағдайына мониторинг биотехнология, биохимия; ядролық технология; сирек металлдар негізінде жаңа материалдар жасау өндіріс салаларында жасалуы қажет.

2. Жаңа материалдар мен химиялық технологиялар; ақпараттық технология; «тірі жүйелер» технологиясы ғылыми-техникалық бағыттарды жүзеге асыру үшін басымдық негізде мемлекеттік деңгейде қолдау жасау қажет.

3. Өндіріс саласында индустріалды-инновациялық қызметті ендіруді жылдамдатуға бағытталған заңнамалық базаны жетілдіру мақсатында мемлекеттік қолдауға бағытталған қолданыстағы құқықтық базаға өзгерістер мен толықтырулар енгізу мен заңдар мен нормативтік актілерді шығару үрдісін жеделдете қажет.

Қазіргі мезгілде тек мемлекет қана экономиканы жаңартудың қозғаушы күші бола алады, ейткені отандық жеке сектор әлі ұзак уақыт ірі және ұзак мерзімді инвестициялар жасай алмайды. Мемлекеттік қолдау бірнеше салааралық жобалар мен жаңа экспортқа бағытталған өнім шығару шенберін жүзеге асыруға бағытталуы керек. 2015-2019 жылға арналған стратегияға сәйкес жақын арада мақсатты зерттеу мен жағымды жағдайлар негізінде жоғары технологиялық өнім кешені құрылуы мақсатында төмендегі бағыттарда: бейбіт мақсаттағы атом энергиясы мен басқа да дәстүрлі емес энергия көздері; сирек металлдар негізінде жасалатын жаңа материалдар, ерітінділер, түрлі қабаты бар тот баспайтын болат т.б.; химия, мұнай химиясы, жоғары сапалы мұнай химиялық өнімдері, соның ішінде этилен, полиэтилен, т.б. салаларындағы жетістіктер; қатты денелер физикасы, радиофизика салаларындағы нәтижелер; биотехнология, биохимия шаралар қолдануы ұсынылады [1, 3 б].

Шет ел фирмаларымен бірігіп, дүниежүзілік нарықта орын алуларына мүмкіндік беретін Қазақстанда ғылыми түрғыдан қамтамасыз етілген бағыттар бар. Қазақстанның экономикалық түрлі салалары түрлі техникалық деңгейге сай. Олар бәсекеге қабілетті, сондықтан олар үшін де жеке жобалар жасалуы қажет. Мемлекетте ғылыми-техникалық өндірістік орталықтар Алматы, Қарағанды, Өскемен, Астана, т.б. қалаларда шоғырланған. Олардың кейбіреулерінде қазіргі кездің өзінде технопарктер құрылған. Ал олар өз кезегінде болашақта интеллектуалды өнім, ғарыштық қызмет, ақпараттық технология, радиоэлектроника, атом технологиясында көп мүмкіндіктер береді.

ӘДЕБИЕТ

[1] Қазақстан Республикасы Президентінің 2014 жылғы 1 тамыздағы № 874 Жарлығымен бекітілген «Қазақстан Республикасын индустриялық-инновациялық дамытушы 2015 – 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы».

[2] Дамыған капитализм елдерінде инновациялық процесс (әдістер, формалар, механизмдер) / И.Е.Рудакова редакциясы бойынша. - М.: МГУ, 1991. 352б.

[3] Климова Н.В., Ларина Н.В. Зарубежный опыт стимулирования инновационной деятельности в промышленном секторе // Фундаментальные исследования. – 2014. – № 6-7. – С. 1442-1446; URL: <https://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=34358> (дата обращения: 10.01.2018).

[4] Инновациялық инфраструктурының механизмы. Монография. Алматы, Эверо, 2010.

[5] Бакоп Г. Жапонияның технологиялық саясаты: Шығыс Еуропа елдері үшін сабак // Экономиканың сұрақтары. – 1997. - №9. – Б. 98-113

[6] Мотина Ю. Жаңа өнімді өндеудің Жапония стратегиясы және нарықты жайлап алу // Ресей экономикалық журналы. 1995. - №9. – Б. 77-81.

[7] Иванова Н. Ғылыми-техникалық саясатының қаржы механизмдері (Батыс елдерінің тәжірибелесі) // Теорияның және басқару практикасының қылыштықтары. – 1997. - №5. – Б. 78-83

[8] Баймуратов У.Б. Ұлттық экономикалық жүйе. – А.: Ғылым, 2000. 6.428.

А.М. Бакирбекова, А.Т. Нурбаева, Н.Л. Махатова

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ КАЗАХСТАНА И ПРИМЕНЕНИЕ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА В РАЗВИТИИ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация. Для реализации стратегической цели по вхождению нашей страны в число развитых тридцати государств нужно следовать за последними происходящими процессами. Для обеспечения глобальной конкурентоспособности национальной экономики необходимо рассмотреть мировые тенденции инновационного развития, соблюдение международных требований и обеспечение открытой информационности. В этой связи повышение конкурентоспособности через развитие инновационной деятельности является одним из актуальных проблем для рассмотрения.

В статье рассмотрено применение положительного зарубежного опыта, которое будет способствовать активизации инновационной деятельности промышленного производства, а это позволит увеличить объемы производства, повысить скорость создания инновационных товаров, степень удовлетворения потребителей в соответствии с их новыми запросами, обеспечит конкурентоспособность страны на мировом рынке и долговременный устойчивый рост экономики страны.

Ключевые слова: инновационная деятельность, конкурентоспособность, зарубежный опыт, Индустриально-инновационное развитие, поддержка инновационной деятельности, НИОКР, НТП.

A.M. Bakirbekova, A.T. Nurbayeva, N.L. Makhatova

Gumilev Eurasian National university, Astana, Kazakhstan

COMPETITIVENESS OF KAZAKHSTAN AND APPLICATION OF FOREIGN EXPERIENCE IN DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ACTIVITIES

Abstract. To implement the strategic goal of joining our country among the three thirty states, we need to follow the latest developments. To ensure the global competitiveness of the economy, it is necessary to look at the world tendencies of innovative development, compliance with international requirements and ensuring open information. In this regard, the increase of competitiveness through the development of innovative activities is one of the urgent problems for consideration. The article deals with the application of federal legislation that will promote the activation of innovation activity, and this will allow to increase production volumes, increase the production speed of innovative goods, ensure quality in accordance with their new demands, ensuring the country's competitiveness in the world market and long-term sustainable growth of the country's economy.

Keywords: innovative activity, competitiveness, foreign experience, Industrial-innovative prazvitie, support of innovative activity, R & D, NTP.